

Рішення
разової спеціалізованої вченої ради
про присудження ступеня доктора філософії

Здобувачка ступеня доктора філософії Сопова Надія Валеріївна, 1987 року народження, громадянка України, освіта вища: закінчила у 2013 році Луганський національний аграрний університет за спеціальністю «Землеустрій та кадастр», аспірантка Уманського національного університету, виконала акредитовану освітньо-наукову програму «Науки про Землю».

Разова спеціалізована вчена рада, утворена наказом Уманського національного університету Міністерства освіти і науки України, м. Умань, від 03 квітня 2026 р. № 01-05/29, у складі:

Голови разової

спеціалізованої вченої ради – Сергія СОНЬКА, доктора географічних наук, професора, професора кафедри екології, Уманський національний університет;

Рецензента – Ірини КРАВЦОВОЇ, доктора географічних наук, доцента, доцента кафедри екології, Уманський національний університет;

Офіційних опонентів – Сергія ШЕВЧУКА, доктора географічних наук, професора, завідувача кафедри геоматики, землеустрою та планування територій, Полтавський державний аграрний університет;

Наталії СТОЙКО, кандидата економічних наук, професора, ученого секретаря, Львівський національний університет ветеринарної медицини та біотехнологій імені С. З. Гжицького;

Ігоря КУЗИКА, доктора філософії за спеціальністю 103 Науки про Землю, доцента кафедри геоекології та гідрології, Тернопільський національний педагогічний університет імені Володимира Гнатюка;

на засіданні 22 травня 2026 року прийняла рішення про присудження ступеня доктора філософії з галузі знань 10 Природничі науки Надії СОПОВІЙ на підставі публічного захисту дисертації «Раціональне землекористування в Черкаській області: антропогенно-ландшафтознавчі засади» за спеціальністю 103 Науки про Землю.

Дисертацію виконано в Уманському національному університеті Міністерства освіти і науки України, м. Умань.

Науковий керівник – Юрій КИСЕЛЬОВ, доктор географічних наук, професор, Уманський національний університет, завідувач кафедри геодезії, картографії і кадастру.

Дисертацію подано у вигляді спеціально підготовленого рукопису. Дисертація відповідає вимогам п. 6 Порядку присудження ступеня доктора

філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії, затвердженого Постановою КМУ від 12.01.2022 № 44 (зі змінами).

Здобувачка має 18 наукових публікацій за темою дисертації, з них 5 – статті у наукових виданнях, включених на дату опублікування до переліку наукових фахових видань України, 1 наукова праця у виданні, яке включено до міжнародної наукометричної бази Scopus, 1 стаття у закордонному періодичному виданні, 11 – тези доповідей наукових конференцій.

Наукові публікації, зараховані за темою дисертації, відповідають вимогам пунктів 8, 9 Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії, затвердженого Постановою КМУ від 12.01.2022 № 44 (зі змінами):

1. Sopov D. S., **Sopova N. V.** Constructive-geographical and environmental research of land resources: methodological principles. *Екологічні науки : науково-практичний журнал*. 2023. № 1(46). С. 150–152. DOI: <https://doi.org/10.32846/2306-9716/2023.eco.1-46.25> (0,13 у.д.а., з них 0,06 – авторські).

2. **Sopova N. V.** Conceptual and terminological apparatus of land use at the local level. *Природнича освіта та наука*. 2024. Випуск 1. С. 68–78. DOI: <https://doi.org/10.32782/NSER/2024-1.10> (0,46 у.д.а., з них 0,46 – авторські).

3. Гончарук В. В., Парахненко В. Г., Юровчик В. Г., Сопов Д. С., **Сопова Н. В.** Управління екологічною безпекою України: виклики сьогодення на наслідки антропогенних змін ландшафтів. *Екологічні науки : науково-практичний журнал*. 2025. № 1(58). С. 44–48. DOI: <https://doi.org/10.32846/2306-9716/2025.eco.1-58.8> (0,21 у.д.а., з них 0,04 – авторські).

4. **Sopova N. V.** Land use structure in Cherkasy region: formation, current state, dynamics. *Екологічні науки : науково-практичний журнал*. 2025. № 3(60). С. 61–66. DOI: <https://doi.org/10.32846/2306-9716/2025.eco.3-60.11> (0,25 у.д.а., з них 0,25 – авторські).

5. **Сопова, Н. В.**, Кисельов, Ю. О. Методологічні засади та методи географічного аналізу проблем сучасного землекористування. *Acta Academiae Beregsasiensis: Geographica Et Recreatio*. 2025. № 3. С. 104–113. DOI: <https://doi.org/10.32782/2786-5843/2025-3-9> (0,42 у.д.а., з них 0,21 – авторські).

У дискусії взяли участь та висловили зауваження:

Сергій ШЕВЧУК, доктор географічних наук, професор, завідувач кафедри геоматики, землеустрою та планування територій, Полтавський державний аграрний університет.

Оцінка позитивна, є зауваження:

1. Обмеженість аналітичної інтерпретації структури земельного фонду та її екологічних наслідків.

У роботі детально подано кількісні характеристики структури земельного фонду, однак їхній аналіз має переважно описовий характер і

недостатньо пов'язаний із оцінкою екологічної стійкості агроландшафтів. Зокрема, авторка зазначає: *«за загальним стабільним співвідношенням... децю зросла площа сільськогосподарських земель... а також забудованих земель»*, пояснюючи це осушенням заболочених територій і будівельною активністю. Проте при цьому відсутня оцінка того, як саме ці зміни впливають на екологічний баланс території, зокрема на водний режим, біорізноманіття та стійкість ландшафтів. Аналогічно, твердження про те, що *«сільськогосподарські угіддя є найважливішими у структурі господарства»* не супроводжується аналізом їхньої екологічної ємності та допустимого рівня освоєності. Таким чином, робота потребує посилення саме ландшафтно-екологічної інтерпретації статистичних даних.

2. Недостатня критична оцінка надмірної розораності та відсутність моделі оптимальної структури угідь.

Авторка неодноразово підкреслює дестабілізуючу роль ріллі, зокрема: *«саме надмірна частка ріллі... може призводити до ентропії агроландшафту»*, а також наводить дані, що *«рілля займає 87,66 % площі сільськогосподарських угідь»*. Водночас ці важливі констатації не підкріплені порівнянням із науково обґрунтованими нормативами або моделями екологічно збалансованого землекористування. Відсутнє визначення оптимального співвідношення між ріллею та середовищестабілізуючими угіддями (ліси, сіножаті, пасовища), що не дозволяє оцінити, наскільки сучасна структура є критичною. Більше того, у тексті зазначено, що зміни у структурі угідь є *«дуже незначними»*, однак не аналізується, чи є ця стабільність позитивною, чи, навпаки, свідчить про консервацію екологічно небезпечної моделі землекористування.

3. Спрощене трактування причин трансформації землекористування та недостатня увага до соціально-економічних чинників.

У роботі причини змін структури земельного фонду пояснюються переважно природними або локальними факторами. Наприклад: *«причиною такої динаміки могло бути осушення заболочених земель...»* або *«зростання забудованих земель є закономірним явищем»*. Таке пояснення виглядає децю спрощеним, оскільки не враховує ширшого контексту – аграрної політики, ринкових стимулів, процесів приватизації та парцеляції земель. Водночас у пізніших розділах авторка сама визнає, що *«економічна підтримка сприяє збільшенню площ ріллі... що призводить до зменшення гумусу»*, що свідчить про значну роль економічних факторів. Проте цей важливий висновок не інтегрований у загальний аналіз трансформацій землекористування, що створює певну методологічну непослідовність.

4. Недостатня інтеграція результатів моделювання (CLUE-S та ANN) у просторовий аналіз і управлінські висновки.

Застосування моделей CLUE-S та ANN є суттєвою перевагою роботи, однак їхній потенціал реалізовано не повною мірою. Зокрема, авторка зазначає: *«прогноз... вказує на розширення сільськогосподарських земель на 7,5 %...»* та *«зменшення вмісту гумусу на 8–12 %»*, проте ці результати подано узагальнено, без чіткої просторової конкретизації. Не визначено, які

саме райони є найбільш уразливими, не проведено деталізації за типами ландшафтів, а також відсутня оцінка невизначеності прогнозів. Крім того, сценарії ВАУ та SLU описані декларативно: *«оптимізація сівозмін... підвищує гумус»*, але не розкрито механізми реалізації цих заходів у конкретних регіональних умовах. Таким чином, необхідно посилити зв'язок між моделлю, просторовим аналізом і практичними рекомендаціями.

5. Фрагментарність оцінки якісного стану земель і недостатня системність у висновках щодо деградаційних процесів.

Робота містить значний масив даних щодо ерозії, дегуміфікації та інших процесів, однак вони подані переважно як окремі характеристики без інтегрального узагальнення. Наприклад, зазначено: *«еродованість земель... сягає 40–45 %»*, *«спільної дії ерозії зазнає 61,82 % земель»*, *«вміст гумусу може зменшитися на 8–12 %»*. Проте ці показники не зведені в єдину систему оцінювання, не виконано районування за рівнем деградації, не виділено зон критичного стану. Крім того, авторка констатує, що *«тенденції... є неоднозначними й суперечливими»*, однак не пропонує чітких критеріїв їх оцінки. У результаті робота виграє в емпіричній насиченості, але потребує більшої системності та узагальнення на рівні інтегральних індикаторів і просторових моделей.

Наталія СТОЙКО, кандидат економічних наук, професор, учений секретар, Львівський національний університет ветеринарної медицини та біотехнологій імені С. З. Гжицького.

Оцінка позитивна, є зауваження:

1. У роботі простежується використання низки термінів і понять без їх належного авторського визначення або з недостатньо чітким тлумаченням. З огляду на міждисциплінарний характер дослідження, це дещо ускладнює однозначність їх інтерпретації та знижує рівень концептуальної узгодженості роботи. Більш системне опрацювання категоріального апарату сприяло б підвищенню теоретичної цілісності дослідження.

2. Недостатньо повно та переконливо обґрунтовано роль наук про Землю, зокрема ландшафтознавства, у вирішенні складних комплексних геопросторових проблем. Особливо це стосується проблематики землекористування, яка потребує інтегрованого підходу з урахуванням природно-ландшафтною диференціації територій, екологічних обмежень та антропогенних навантажень. Розширення цього аспекту дозволило б чіткіше окреслити прикладний потенціал ландшафтознавчих підходів.

3. Враховуючи, що дисертація подається на здобуття наукового ступеня доктора філософії, доцільним було б приділити більшу увагу методологічним засадам дослідження, зокрема розкриттю значення сучасних концепцій природокористування. Їх критичний аналіз, систематизація та адаптація до обраної тематики могли б суттєво посилити наукову новизну та теоретичну глибину роботи.

4. Як у теоретичному, так і в прикладному розділах дисертації недостатньо чітко й послідовно висвітлено сутність екологічних відносин в агроecosистемах. Це, своєю чергою, ускладнює розуміння механізмів

формування раціональних пропорцій у структурі землекористування, які є ключовими для забезпечення екологічної збалансованості, ефективного використання земельних ресурсів та досягнення принципів сталого розвитку.

5. Недостатньо розвинутою є схема районування території Черкаської області за ознакою антропогенного навантаження на землі та ландшафти, яку варто було б розробити в розрізі територіальних громад, а не лише адміністративних районів. Схема, представлена в роботі, надмірно узагальнює реально існуючу диференціацію території Черкащини за вищевказаною ознакою, а отже – обмежує можливості її практичного застосування при розробленні системи заходів з оптимізації ландшафтів регіону.

Ігор КУЗИК, офіційний опонент, доктор філософії за спеціальністю 103 Науки про Землю, доцент кафедри геоекології та гідрології, Тернопільський національний педагогічний університет імені Володимира Гнатюка.

Оцінка позитивна, є зауваження:

1. Завдання дисертаційного дослідження занадто деталізовані, проте жодне із них не передбачає аналізу наукових засад проблем землекористування (методологічної бази, поняттєво-термінологічного апарату) у світлі сучасної геогнозії та антропогенного ландшафтознавства, що відображено у змісті роботи.

2. Дискусійним є той момент, що показники лісистості території Черкаської області здобувачка аналізує у проміжку часу 2001–2016 рр. (до скасування форми землевпорядної документації 6-зем). Проте, аналіз динаміки структури земельного фонду (рис. 3.4), динаміки змін сільськогосподарських угідь (рис. 3.7) проводить з 2008 по 2024 рр., а загальний аналіз динаміки земельних ресурсів Черкаської області відображений у таблиці 3.5 за часовий відтинок 2001–2024 років. Доречним було б уніфікувати хронологічні рамки для відповідного ретроспективного аналізу.

3. Доцільно було б доповнити параграф 3.1.4. «Аналіз структури землекористування в Черкаській області», розрахунком впливу земельних угідь адміністративних районів регіону на зміни клімату, в частині поглинання чи продукування відповідними землями парникових газів в еквіваленті CO₂, відповідно до «Методичних рекомендацій щодо врахування кліматичного компонента в документах державного планування та під час здійснення стратегічної екологічної оцінки» (п. 2.2.6), затверджених наказом Міністерства захисту довкілля та природних ресурсів України від 31.10.2024 р. № 1382. Даний розділ доповнити висновком щодо статусу території Черкаської області як емітента чи поглинача парникових газів.

4. Параграф 4.3. «Рекомендації з оптимізації землекористування в Черкаській області» носять доволі загальний характер, інформативну наповненість якого можна застосувати для більшості адміністративних областей центральної України. Варто було додати конкретики, навіть якихось відносних показників, щодо необхідної частки скорочення орних земель, за

рахунок деградованих і малопродуктивних; збільшення природних кормових угідь (пасовищ і сіножатей), лісовкритих земель тощо.

Для такої конкретизації необхідно, насамперед, визначити частку природних угідь (лісів, пасовищ, сіножатей, багаторічних насаджень, земель під водою і болотами) у кожному із адміністративних районів Черкаської області та обґрунтувати оптимізаційну модель землекористування із врахуванням конкретних можливостей збільшення цієї частки природних угідь. При цьому варто керуватися принципами пріоритетності ландшафтно-екологічної оптимізації території, згідно яких пріоритетами першого порядку виступають природоохоронний та антропоєкологічний. Пріоритети другого і третього порядків визначаються відповідно природно-ресурсному потенціалу території. Тому для Черкаської області пріоритетом другого порядку мав би бути агровиробничий, оскільки найвищий потенціал у загальній компонентній структурі ПРП регіону належить саме земельним ресурсам. Пріоритетами третього порядку, відповідно є водогосподарський, природно-рекреаційний, мінерально-ресурсний та лісогосподарський.

5. На картосхемах рисунків 3.3, 3.9, 3.10, 3.11, 3.12, 3.13, 3.20, 3.21, 3.29, 3.31, 4.1, 4.2, варто було б вказати сторони горизонту, а дані картосхеми 3.9 зробити більш читабельними. Рисунок 3.3 і 3.21 є ідентичними за даними. Рисунки 3.24–3.27, що відображають частку перелогів, багаторічних насаджень, сіножатей і пасовищ у структурі земельного фонду Черкаської області, варто було б об'єднати в один.

Ірина КРАВЦОВА, рецензент, доктор географічних наук, доцент, доцент кафедри екології, Уманський національний університет.

Оцінка позитивна, є зауваження:

1. Попри загалом ґрунтовне висвітлення теоретико-методологічних засад дослідження, у першому розділі дисертації *«Наукові засади досліджень проблем землекористування у світлі сучасної геогнозії та антропогенного ландшафтознавства»* недостатньо системно представлено аналіз сучасних наукових публікацій як вітчизняних, так і зарубіжних авторів, присвячених проблемам антропогенних ландшафтів і типів землекористування. Зокрема, доцільним було б більш повне узагальнення напрацювань сучасних дослідників, окреслення основних етапів розвитку наукових уявлень щодо зазначеної проблематики, а також систематизація отриманих ними результатів і висновків. Окремо варто було б ширше залучити зарубіжний досвід досліджень, що дозволило б розширити теоретичну базу роботи та забезпечити її належний порівняльний контекст. У цьому зв'язку доцільним є також проведення порівняльного аналізу трансформації землекористування в Черкаській області з аналогічними процесами в окремих європейських регіонах зі схожими природно-географічними умовами, що сприяло б глибшому розумінню специфіки досліджуваної території та підсиленню міжнародного контексту дисертаційного дослідження.

2. У підпитанні, присвяченому поняттєво-термінологічному апарату дисертації, спостерігається певна обмеженість у представленні та критичному аналізі ключових наукових категорій. Автором переважно

наведено окремі визначення понять «земля», «земельні ресурси», «землекористування», «земельний фонд», «земельні угіддя», однак недостатньо здійснено їхній порівняльний аналіз у працях різних науковців, що звужує можливості розкриття еволюції наукових підходів та їх теоретичного узагальнення. Доцільним було б значно ширше залучення як вітчизняних, так і зарубіжних наукових джерел, а також формування авторських дефініцій базових категорій, що посилює концептуальну цілісність роботи. Окремо варто відзначити недостатню увагу до ґрунтового аналізу поняття «антропогенний ландшафт», яке є ключовим для теми дисертації, що базується на антропогенно-ландшафтознавчих засадах; його більш глибоке опрацювання є необхідним для повного теоретичного обґрунтування дослідження та узгодження поняттєвого апарату з предметом роботи.

3. У контексті теми дисертаційного дослідження та задекларованих антропогенно-ландшафтознавчих засад доцільним було б посилити його картографічну складову шляхом створення серії карт антропогенних ландшафтів Черкаської області. Така візуалізація просторової структури та диференціації ландшафтів найповніше відповідала б змісту дослідження, сприяла б наочному відображенню отриманих результатів і значно підвищила б їхню прикладну цінність та інтерпретаційні можливості.

4. Доцільним було б суттєво розширити зміст підпункту 2.7 «Рослинність» (с. 60–61) за рахунок наведення даних щодо основних типів лісів, флористичного складу лісових масивів, материкових остепнених угруповань та заплавної луки Черкаської області. Варто було б приділити увагу аналізу схеми геоботанічного районування території дослідження з подальшим переходом до характеристики переважаючих сучасних видів рослинності, що дозволило б забезпечити більш комплексне та логічно завершене висвітлення цього аспекту природних умов.

5. Варто було б посилити матеріал підпитання 2.8 «Ландшафти та фізико-географічне районування» (с. 61–62) дисертаційного дослідження. Зокрема, доцільним є подання більш ґрунтового аналізу природної ландшафтної структури території дослідження (класи, типи, види натуральних ландшафтів), а також відображення фізико-географічного районування Черкаської області відповідно до сучасних схем районування України. Важливим є також встановлення взаємозв'язку між типологічною та регіональною класифікаціями натуральних ландшафтів і обґрунтування принципу природно-антропогенного сумісництва, що сприяло б підвищенню теоретичної та методичної цілісності дослідження.

6. Окремого зауваження потребує використання різночасових статистичних і аналітичних даних у різних розділах дисертації. Зокрема, в одних випадках застосовуються матеріали 2016 р. (табл. 3.8 «Розподіл земель за категоріями у найбільших містах Черкаської області (у га, станом на 2016 р.)» (с. 117); табл. 3.9 «Динаміка забудованих земель у найбільших містах Черкаської області» (с. 118); табл. 3.10 «Співвідношення площ земель, які використовуються для відпочинку та інших відкритих земель, земель під

житловою та промисловою забудовою в деяких містах Черкаської області (станом на 2016 р.) (с. 119)», тоді як в інших – за 2018–2024 рр., що створює певну часову неузгодженість інформаційної бази дослідження. Така різночасовість даних ускладнює їх безпосереднє порівняння та може певною мірою впливати на коректність інтерпретації динамічних змін. Доцільним було б чіткіше обґрунтувати вибір часових інтервалів або уніфікувати часові рамки аналізу для забезпечення більшої порівнянності результатів.

7. Принциповим зауваженням є використання в дисертації класифікації антропогенно-змінених ландшафтів, запропонованої К. І. Геренчуком понад 40 років тому, яка була розроблена переважно для гірських регіонів і не повною мірою відповідає специфіці рівнинних територій, зокрема Черкаської області. Автором не використано сучасні наукові підходи до класифікації антропогенних ландшафтів, зокрема теоретико-методологічні напрацювання професора Г. І. Денисика та представників вінницької наукової школи антропогенного ландшафтознавства, які значно поглиблюють і актуалізують уявлення про сучасну структуру та трансформацію антропогенних ландшафтів. У роботі ці підходи представлені недостатньо, що обмежує можливості повноцінного оновлення теоретико-методологічної бази дослідження. Врахування та інтеграція сучасних класифікаційних схем дозволили б підвищити рівень наукової новизни та актуальності отриманих результатів.

8. Певні зауваження викликає використання автором поняття «агрolandшафт» (с. 22, 25, 67, 68, 71, 147), яке подано без належного теоретичного уточнення та узгодження з сучасними класифікаційними підходами в антропогенному ландшафтознавстві. Відповідно до сучасних схем класифікації антропогенних ландшафтів, зокрема розроблених у межах вітчизняної географічної науки, доцільно оперувати ширшим поняттям «сільськогосподарські ландшафти», у структурі якого виокремлюють окремі типи – польові, садові, лучно-пасовищні тощо. У дисертації це розмежування представлено недостатньо чітко, що певною мірою спрощує структуру аналізу та не повною мірою відображає сучасний рівень розвитку класифікаційних підходів. Уточнення та диференціація зазначених понять сприяли б підвищенню теоретичної обґрунтованості дослідження.

9. Окремого зауваження потребує співвідношення кількості сформульованих завдань дослідження та структури дисертаційної роботи. Зокрема, наявність значної кількості завдань (9 позицій) певною мірою ускладнює їх повне та рівноцінне відображення в структурі чотирьох розділів дисертації. Це може створювати враження дещо нерівномірного розподілу дослідницької уваги між окремими аспектами роботи. Доцільним було б більш чітко узгодження системи завдань із логікою побудови розділів або їх певне укрупнення з метою підвищення структурної узгодженості дослідження.

Сергій СОНЬКО, голова разової спеціалізованої вченої ради, доктор географічних наук, професор, професор кафедри екології, Уманський національний університет.

Оцінка позитивна, без зауважень.

Юрій КИСЕЛЬОВ, науковий керівник, доктор географічних наук, професор, завідувач кафедри геодезії, картографії і кадастру, Уманський національний університет.

Оцінка позитивна, без зауважень.

Результати відкритого голосування:

«За» – 5 членів ради,

«Проти» – 0 членів ради.

На підставі результатів відкритого голосування спеціалізована вчена рада присуджує Надії СОПОВІЙ ступінь доктора філософії з галузі знань 10 Природничі науки за спеціальністю 103 Науки про Землю.

Відеозапис трансляції захисту дисертації додається.

Голова разової
спеціалізованої вченої ради

Сергій СОНЬКО